

УДК: 37.01(09)

DOI: 10.36550/2415-7988-2019-1-185-12-15

ВАСИЛЕНКО Володимир Аркадійович –

доктор педагогічних наук, професор, професор кафедри педагогіки Соціально-педагогічного інституту «Педагогічна академія» (Кропивницький)

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-7907-6942>

e-mail: vasylenko.volodymir@gmail.com

ПЕДАГОГІЧНА ДІЯЛЬНІСТЬ ТА ПОГЛЯДИ Г. ДЖ. УЕЛЛСА

Постановка та обґрунтування актуальності проблеми.

Історико-педагогічне дослідження закономірно здійснюється в широкому соціально-політичному та культурному контексті, коли обов'язково вивчається і враховується оцінка педагогічних явищ видатними діячами відповідного періоду, без якої проблематично відтворити достатньо повну картину їх здійснення. У цьому плані великий інтерес викликають педагогічна діяльність та погляди засновника наукової фантастики і оригінального соціального мислителя ХХ століття Г. Дж. Уеллса, ідеї якого мають особливу актуальність, оскільки його футурологічні трактати і проекти були спрямовані у більшості випадків у наступне століття, і мають значний потенціал для творчої реалізації в сучасних умовах.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Життя та творчість Г. Дж. Уеллса були предметом чисельних досліджень зарубіжних авторів, серед яких найбільш вагомими є роботи L. Dickson, A. Gomme, P. Parrinder, J. Partington, M. Sherborne, D. Smith, A. West. На пострадянському просторі найбільш повно досліджував і пропагував творчість Г. Дж. Уеллса відомий російський літературознавець і критик – Юлій Йосипович Кагарлицький, під його редакцією вийшло 15-томне зібрання творів Уеллса. Окремі аспекти творчості Г. Дж. Уеллса досліджували І. В. Бестужев-Лада (соціологічні погляди), І. Б. Крігер (філософські погляди) і О. Ф. Яковлева (соціально-політичні ідеї). У вітчизняній педагогіці спеціальних досліджень, присвячених педагогічній спадщині Г. Дж. Уеллса, не було.

Мета статті

– проаналізувати особливості і потенціал педагогічних концепцій Г. Дж. Уеллса.

Виклад основного матеріалу дослідження.

Основоположника наукової фантастики, оригінального мислителя і соціального реформатора Герберта Джорджа Уеллса без перебільшення можна назвати і видатним педагогом ХХ століття. Освіта лежала в основі всіх його проектів щодо

вдосконалення життя, була засобом наближення бажаного майбутнього. У його бестселері «Нариси Історії» є слова, які афористично виразили сутність дуже багатьох процесів: «Людська історія все більше нагадує гонку між освітою і катастрофою». Сам письменник невтомно брав участь в цій гонці на стороні освіти і цивілізації. Підтвердження тому ґрунтовні трактати, десятки статей, лекцій і виступів педагогічного змісту. Пророчий дар Уеллса багато в чому визначив дивовижну актуальність багатьох ідей і сьогодні.

Отже, чи був Герберт Уеллс фахівцем в галузі освіти? Чи можна довіряти його висновкам і рекомендаціям? Безумовно, так!

Іноді, з деякою часткою лукавства письменник заявляв про те, що не вважає себе професіоналом в педагогіці і висловлює думку любителя. Але частіше він забував про полемічні прийоми, і говорив відкрито про своє право судити про будь-які явища навчання і виховання. У «Спасінні цивілізації» читаємо: «Ви знайдете, мабуть, що програма моя надто велика, що я хочу лінгвістичних чудес, але не забувайте, що тут я в своїй сфері, я досвідчений викладач, багато займався педагогікою як наукою, і в той же час я уважний батько. Я знаю, скільки в школі витрачається даремно і часу, і можливостей, особливо при навчанні мовам» [7, с. 149–150]. І далі: «...я – старий, досвідчений педагог; більшість моїх ранніх писань з'явилась анонімно в лондонських педагогічних журналах кінця минулого століття, і з педагогічною літературою я знайомий досить добре, зокрема, з літературою, що присвячена реформі виховання і освіти» [7, с. 156].

Герберт Уеллс – педагог у багатьох іпостасях. Перш за все шкільний учитель зі стажем роботи близько п'яти років у чотирьох школах в різних регіонах країни. Цікаво, що вчительська кар'єра Герберта Уеллса почалася в чотирнадцять років. Як «учня-викладача» у школі містечка Вукі. У Великій Британії після прийняття в 1870 «Закону про початкову освіту» вчительські обов'язки в початкових класах здебільшого доручилися вчорашнім випускникам, які

ставали «учнями-викладачами» і через чотири роки здобували право пройти річний або дворічний курс професійного вдосконалення.

У 1880 р. після невдалої спроби стати учнем продавця тканин було вирішено, що Герберт стане помічником свого дядька Вільяса, який відкрив невеличку приватну школу в Сомерсеті. Дядько отримав вчительський диплом на Ямайці і його могли не визнати англійські чиновники від освіти. Довелося дещо ухильно скласти папери, що і дозволило протриматися якийсь час. Як з'ясувалося – 3 місяці.

Удвох вони були всім педагогічним колективом. Іноді вони поділяли клас порівну за допомогою зав'язи, і тоді Герберт вів урок самостійно, намагаючись застосувати все, чого навчився у досвідченого дядька. Уеллс згадував: «Учительство давалося мені нелегко, але я вважав його краще сидіння за конторкою. Підтримувати дисципліну було непросто; деякі хлопчики були моїх років, та до того ж міцніше, а мій кокнінській говір ображав їх сомерсетські вуха. Але зате говір цей був самим що ні на є англійським. Зрідка дядько Вільямс давав мені якісь вказівки, але в основному я сам пристосовувався до справи. Я скільки міг натаскував учнів в читанні, географічних назвах, додаванні, відніманні і змушував зубрити таблицю мір і ваг. Я боровся зі своїм класом, роздавав стусани направо і наліво, і неприємностей у мене з ними вистачало. Я вимагав, щоб від призначеного мною покарання не ухилялися, і якимось переслідував порушника дисципліни до самого дому, але був зустрінутий його обуреною матусею, яка з ганьбою погнала мене назад в школу, а за нами бігли учні різного віку. Дядько сказав, що мені не вистачає такту» [2, с. 127–128].

Зрештою, у відомстві освіти більш уважно прочитали папери дядька Вільяма і прийшли до висновку, що він не мав права викладати в англійській школі. Надії, пов'язані зі школою, загинули швидко і несподівано.

Вдруге за стіл вчителя Герберт Уеллс став у 17, після двох років осоружної праці продавцем тканин. У граматичній школі в Мідхерсті асистент-практикант вів класи в найбільшій кімнаті разом з директором, у якого багато чому навчився на ходу. Говорити переконливо і роз'яснювати незрозуміле. Письмово готуватися до уроку, акуратно записуючи найважливіше на окремих аркушах. А також мистецтву «управлятися з малюками». За короткий час молодий учитель освоїв на хорошому рівні основи фізіографії, фізіології людини,

геології, неорганічної хімії, математики та багатьох інших дисциплін.

У 1884 Герберт отримав стипендію Міністерства освіти і був зарахований на річний курс біології у знаменитого професора Томаса Хакслі в Нормальній науковій школі Лондонського університету.

Томас Генрі Хакслі був видатним зоологом, популяризатором науки і переконаним захисником еволюційної теорії Чарльза Дарвіна. За свої яскраві полемічні виступи він навіть отримав прізвисько «Бульдог Дарвіна». Різнобічний вчений і громадський діяч, Хакслі активно цікавився питаннями освіти, був членом численних комісій і відіграв велику роль у створенні в Англії системи доступної і обов'язкової початкової освіти.

Томас Хакслі був прекрасним лектором і міг на прикладі шматочка крейди з класної дошки розповісти про крейдиані відкладення на протязі всієї природної історії. Він не обмежував у творчості і своїх асистентів. Вчитися було цікаво і Уеллс працював з повним запалом. Закінчення першого року навчання увінчалось успішним складанням іспитів, і наполеглива праця була винагороджена. Уеллс став одним з трьох студентів, які здали зоологію за першим класом.

На жаль, в Нормальній науковій школі «професор Хакслі був в однині». І через два роки нецікавого навчання Герберт Уеллс був відрахований. Після чого знайшов собі місце вчителя в «Академії Холта» в Північному Уельсі, але як виявилось, не тільки природа не відповідала очікуванням, а й навчальний заклад в якому належало працювати. Запущене, недобудоване приміщення школи, і учні, які в основному готувалися до церковної кар'єри.

У 1889 Уеллс влаштувався на роботу в школу в Кілберні (Лондон). Школа Хенлі-хаус. Власник і директор Дж.-В. Мілн запропонував Уеллсу викладати англійську, точні науки і малювання за 60 фунтів на рік. Він також погодився з тим, що молодий учитель відмовився викладати курс основ релігії. Йому сподобалося, що навіть ризикуючи не отримати роботу, в якій він явно мав потребу, Герберт слідував велінням совісті.

Опис цієї школи в автобіографії повний протиріч. З одного боку, Уеллс нещадно критикує приватні школи і конкретно ту, робота в якій практично врятувала його від злиднів. Він писав: «Здається, недалекий той день, коли з лиця землі зникне остання з приватних шкіл. П'ятдесят років тому їх власники відповідали за освіту або

відсутність такої у значної частини британського середнього класу. Громадського контролю за ними не було. Певний рівень знань не передбачався, кожен бажачий міг відкрити подібну школу і викладати в ній, батьки віддавали дитину куди вважали за потрібне і забирали її звідти, коли вирішували, що вона вже досить освічена» [2, с. 321–322].

А з іншого боку, він не міг втриматися від похвал: «Мілн справив на мене враження по-справжньому здібного педагога, який бачає зробити все для своїх хлопчиків; був він людиною дуже своєрідною, і я дізнався з його допомогою, як підтримувати дисципліну і вести справи. Матеріальні обставини не могли його не турбувати, але при цьому він уважно стежив за своїми учнями, не дозволяв їм працювати через силу і не змушував їх подовгу сидіти за книжками, а то і міняв предмет занять, добре розуміючи, які у них можуть виникнути негативні реакції. Він думав про них ночами. Хлопчики йому довіряли, і я ніколи не бачив школи, в якій учні мали б кращі манери» [2, с. 320–321].

Творча атмосфера школи сприяла і новаторським експериментам самого Уеллса. Правда, з точки зору традиційної методики викладання їх навряд чи можна визнати ефективними. В одному випадку Герберт замінив проведення дослідів з хімії та фізики замальовками і записами, коли вчитель на дошці малює кольоровою крейдою хід досліду, що не проводиться, і пояснює процеси, які повинні були б відбуватися. «Так, – писав Уеллс, – я примудрявся без зайвого оригінальничання вчити клас робити замальовки, записи і розуміти велику кількість речей, які здалися б їм дуже складними, якщо б вони зіткнулися з ними у всій їх реальної заплутаності. Я, наприклад, ніколи не користувався хімічними вагами; хімічні ваги, особливо якщо вони довго валялися в темному комоді, можуть збити з пантелику людину, схильну до поспішних висновків, та до того ж мій попередник втратив більшу частину гирьок. В результаті я позбавив своїх учнів від шуму і смороду, що супроводжують науковий експеримент, і дав їм систему наукових принципів і відносин, а заодно і приклади, які повинні були підготувати до іспитів, які чекають на них в найближчі роки» [2, с. 320].

Іншою знахідкою молодий учитель вважав зміни у викладанні математики: «...я з власної ініціативи оновив викладання математики і позбавив його від «практичного ухилу» з його орієнтацією на систему грошового обчислення, визначення ваги, об'єму та інше, що обтяжує викладання (та й

складання іспитів), і відразу перейшов з дітьми від шести до восьми років з чотирьох арифметичних дій на початки алгебри. ...На ті часи це було новим і сміливим кроком. Всього за рік ми дісталися до дробів, квадратних рівнянь і задач з квадратними рівняннями і заклали основу для кількох університетських кар'єр в галузі математики» [2, с. 323–324].

Педагогічна майстерність Уеллса росла з кожним днем: «Відчуття, що Мілн з цікавістю спостерігає за мною, стимулювало мене. Я навіть вигадував для Мілна і для своїх учнів всякі фокуси. Було цікаво, наприклад, підійти до дошки і як ні в чому не бувало накреслити по пам'яті кордони Англії, Шотландії або Північної Америки (треба було тільки простежити, щоб широти східного і західного узбережжя збігалися, решта ж виходило само собою). При цьому можна було стояти спиною до класу, будучи впевненим, що всі діти, без винятку, не ворухнуться і не втратять інтересу до подій. Найбільш ехидні лише стежили, чи збігаються контури, накреслені на дошці, з тими, що зображені в атласі, щоб в разі чого першими сказати «вибачте, сер» і запропонувати виправлення» [2, с. 324].

У липні 1889 Уеллс здав іспити в Лондонському університеті, але вони принесли лише друге місце по зоології. Зате в кінці року він отримав ступінь ліценціата Коледжу наставників, підготувавши до іспитів два реферати – про Фребеля і Коменського.

«Наскільки вдається пригадати, – писав Уеллс, – в 1889 році мої спроби «писати» практично зійшли нанівець. Надія заробити на життя літературною працею випарувалася, і мені почало здаватися, що єдина дорога, відкрита для мене, – в учителювання. У цій справі перспективи мої теж не були блискучими, оскільки я вперто не бажав сповідувати християнство, але самовпевненості в мені теж поменшало, і я згоден був і на саму скромну роль всупереч своїм здібностям. Мілн породив у мене інтерес до педагогіки, і я вирішив, що, обзавівшись вчительським дипломом і отримавши ступінь в Лондонському університеті, я зможу, незважаючи на свої атеїстичні переконання, знайти роботу, яка дозволила б мені одружитися» [2, с. 333–334].

Висновки та перспективи подальших розвідок напряму. Таким чином, запропонована Уеллсом Всесвітня Енциклопедія (Всесвітній Мозок) сьогодні реалізувалася в Вікіпедії і інших можливостях, заснованих на інформації ХХІ століття. А багато його передбачень, і в

цьому немає сумніву, ще чекають свого здійснення.

СПИСОК ДЖЕРЕЛ

1. Wells H. G. An Englishman looks at the world (The schoolmaster and the empire). – London: Cassell and Company, Ltd., 1914. – 356 p.
2. Wells H. G. Experiment in autobiography (volume I). – London: Faber and Faber, 1934. – 414 p.
3. Wells H. G. Floor games. – Boston: Small, Maynard and Company, 1912. – 94 p.
4. Wells H. G. Little wars. – London: Frank Palmer, 1913. – 111 p.
5. Wells H. G. Mankind in the making. – London: Chapman & Hall, LD, 1904. – 448 p.
6. Wells H. G. The outline of history. – New York: Garden City Publishing CO., INC., 1920. – 1200 p.
7. Wells H. G. The Salvaging of civilization. – New York: The Macmillan Company, 1921. – 205 p.
8. Wells H. G. What is coming? – New York: The Macmillan Company, 1916. – 294 p.

REFERENCES

1. Wells, H. G. (1914). *Anhliyet's' dyvyt'sya na svit (Shkolyar i imperiya)*. [An Englishman looks at the world (The schoolmaster and the empire)]. London.
2. Wells, H. G. (1934). *Eksperyment z avtobiohrafii (tom I)*. [Experiment in autobiography (volume I)]. London.

3. Wells, H. G. (1912). *Ihry na pidlozi*. [Floor games]. Boston.
4. Wells, H. G. (1913). *Malen'ki viyny*. [Little wars]. London.
5. Wells, H. G. (1904). *Lyudstvo u tvorenni*. [Mankind in the making]. London.
6. Wells, H. G. (1920). *Kontur istoriyi*. [The outline of history]. New York.
7. Wells, H. G. (1921). *Vryatuvannya tsyvilizatsiyi*. [The Salvaging of civilization]. New York.
8. Wells, H. G. (1916). *Shcho yde?* [What is coming?]. New York.

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРА

ВАСИЛЕНКО Володимир Аркадійович – доктор педагогічних наук, професор, професор кафедри педагогіки Соціально-педагогічного інституту «Педагогічна академія» (Кропивницький).
Наукові інтереси: історія педагогіки, переклад, автобіографічна література.

INFORMATION ABOUT THE AUTHOR

VASYLENKO Volodymyr Arkadiyovych – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor, Professor of the Chair of Pedagogics of the Social and Pedagogical Institute «Pedagogical academy» (Kropyvnytskyi).
Circle of scientific interests: history of pedagogy, translation, autobiographical literature.

Стаття надійшла до редакції 23.11.2019 р.

УДК 37.016:54(076.5)

DOI:10.36550/2415-7988-2019-1-185-15-19

ДЕФОРЖ Ганна Володимирівна –

доктор історичних наук, професор, професор кафедри біології та методики її викладання Центральноукраїнського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка
 ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-1114-3205>
 e-mail: deforzhav@gmail.com

ЧЕРЕДНИК Діана Степанівна –

завідувач лабораторії кафедри природничих наук та методик їхнього навчання Центральноукраїнського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка
 ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-1588-0832>
 e-mail: dianacerednik04@gmail.com

**ФОРМУВАННЯ ЕКСПЕРИМЕНТАТОРСЬКИХ УМІНЬ ПІД ЧАС ВИКОНАННЯ
 ЛАБОРАТОРНИХ РОБІТ З ХІМІЇ В НАВЧАННІ ПРИРОДНИЧИХ НАУК**

Постановка та обґрунтування актуальності проблеми. Одним з основних завдань сучасної вищої педагогічної школи є підготовка вчителів хімії, знання та вміння яких були б мобільні, рухливі та постійно активно вдосконалювальні. Для забезпечення майбутніх вчителів-предметників системою таких знань та вмінь, вища школа повинна

використовувати методи активного здобування та вдосконалення знань і вмінь студентів. Хімія – експериментальна наука і тому, знання та вміння, які здобувають студенти пов'язані із хімічним експериментом. Розвиток хімії вимагає певного вдосконалення сучасної форми викладання курсів лекцій, практичних занять